

Arvoitukset ja muinaisusko

Arvoituksista on pyritty pusertamaan esiin hämärtyneitä myyttejä miltei yhtä innokkaasti kuin eepillisistä kansanrunoista luonnontaruja tai historiallista muistitietoa. Kun romantikoille ominainen usko arvoituksissa piileviin pakanallisen uskonopin asiantuntemuskysymyksiin oli hälvennyt, arvoitusten harrastus taantui, mutta — niinkuin ARCHER TAYLOR toteaa mainion antologiansa »English Riddles» johdannossa — »nykypolven aikana ovat uudet pyrkimykset arvoitusten käyttöön mytologisena tutkimusaineistona jossain määrin lisänneet niihin kohdistuvaa kiinnostusta ja tuoneet julki useita erinomaisten arvokkaita kokoelmia». Amerikan folkloristisen tietosanakirjan artikkeli *riddles* alkaa väittämällä, että arvoitukset kuuluvat myyttien, satujen ja sananparsien rinnalla kiinteästi kaavaillun ihmisajatuksen laajimmalle levinteenihin varhaismuotoihin. ANDRÉ JOLLES piti myyttiä ja arvoitusta tavallaan käänteisilmiönä: »myytti on vastaus, johon sisältyy kysymys; arvoitus on kysymys, joka vaatii vastausta». (Einfache Formen s. 129). WILL-ERICH PEUCKERT tähdentää arvoitusten logiikan ja maagisen ajattelun sukulaisuutta: toinen ei ole toisen johdannainen, vaan molemmat pohjautuvat samaan alkukantaiseen mielenlaatuun (Deutsches Volkstum s. 179—206). Myyttejä-löytävän tutkimussuunnan ansiokkain nykyedustaja, itävaltalainen slavisti LINDA SADNIK kiteyttää erikoistutkimuksensa tulokset seuraavanlaisiksi teeseiksi:

»Melkoinen osa arvoituskuvista pohjautuu vanhoihin mytologisiin mielikuviiin, jotka ovat lujasti juurtuneet kansan keskuuteen ja vähitellen haalistuneet perinnäiseksi luonnonnäkemykseksi. Bulgaarit ja makedonialaiset samoin kuin useimmat Kaakkois- ja Itä-Euroopan kansat ovat omaksuneet muista kulttuureista nämä kansanuskossa ja -runoudessa, eritoten arvoitusrunoudessa ilmenevät näkemykset, joita myöhäisten aikain järkeistyminen oli usein jo ehtinyt olennaisesti köyhdyttää. Mainittujen kansain piirissä nuo näkemykset ovat säilyneet nykypäiviin, koska ne vastaavat yhä sikäläisen kansankulttuurin yleistä kehitystasetta.» (Südosteuropäische Rätselstudien s. 171).

Varsin vakuuttavasti Sadnik todistelee, että arvoitukset, joille esitetään vaihtoehtoisesti kosmologinen tai arvaajan lähipiiriin kuuluva selitys (»Profanlösungen»), useimmiten ovat kosmologista alkuperää. Epäilyttävämpää on, kun hän ulottaa kosmologisen tulkintansa sellaisiinkin arvoituksiin, joiden

jokin profaaniratkaisu on selitettävissä muinaiseksi tähtikuvion nimitykseksi tai jotka kaikkialla muualla maailmassa saavat 'maallisen' selityksen.

Suomalaisissa arvoituksissa on silmäänpiistävän runsaasti mytologista nimitystä ja muun kansanrunouden piirissä tavattavia kuvia. ANTTI AARNE ei kiinnittänyt huomiota arvoitusten ja kansanuskon suhteisiin, mutta mm. UNO HARVA ja MARTTI HAAVIO ovat silloin tällöin vedonneet johonkin yksityiseen arvoitukseen pohtiessaan esim. Rahkon, Raunin, Jumin, Taaran, Pohjan kokon, Ison härän ja tammen tai morsiamen neuvokkivirsien probleemoja.

Enin osa arvoitusten uskomusolennoista kuuluu ns. harhauttavaan kuva-ainekseen. *Männinkäinen mäellä juoksi, Tapion rahat takana, Suomen lukkonen suulla* (Rautalammilta) tarkoittaa oravaa tai kettua, *Tupa tuuti, latva liekkui, mies tuuti tuvan sisässä, jonka on suussa Suomen lukko, Tapion rahat takana* (Sotkamo) oravanpesää. Samoin kuin metsän turkikset ovat arvoituskielellä Tapion rahojen, samoin kaadettua honkaa sanotaan Tapion sonniksi (Tuulos ym.) tai Hiiden hirveksi (Lönnrot n:o 176) ja tuohta satasarvisen härän nahaksi (Liperi). Yleismaailmallinen aurinkoa ja kuuta tarkoittava arvoitus on Suomessa tyylielty: *Kaksi Turjan lappalaista yhtä latua hiihtää* (yl.) tai *Kaksi maan haltiata hiihtelevät yhtä latua myöten* (Saarijärvi ym.). Tien vieressä, nurkassa tai saunan takana istuva tonttu edustaa virstantolppaa (Laihia), rukkia tai äestä (Eisen n:o 1926 ja 1930), ja pulloa tai rautakankea tarkoitaviin arvoituksiin liitetty attribuutti *yksi silmä keskellä otsaa* (Ruosniemi, Länsi-Suomi) pyrkii niinikään narraamaan arvaajan ajatukset tonttuun. Lönnrot on merkinnyt muistiin toisintoja sellaisia kuin *Kaksi Kalevan poikaa, itse pirtissä asuvat, päitä pestähän pihalla ja Pirtissä Pätösen poika, pihalla Pätösen poika, päänsä ulkona pesetti*; uudemmissa tämän kurkihirttä tarkoittavan arvoituksen toisoinnoissa päähenkilönä on kuningas, tuomari, Pietari, isäntä, äijä, ukko, mies, ämmä jne. Komea sarja sankarieepillisiä peitenimiä on suulla: *Vääten on tehty Väinämöinen, katellen Kalevan poika, isketellen Ilmarinen* (Lönnrot n:o 2010); Väinämöisen tapaa myös kukkoa sekä auringon- tai kuunpaistetta tarkoitavissa arvoituskuviissa, joiden muinaissuomalaisuudesta ei ole takeita: *Väinämöinen vanha poika, pitkät sulat hännän päällä* (Pihtipudas) ja *Väinämöisen maitovati kaatui muinoin kalliolle eikä koskaan kokoon saada* (Tuulos). Inkeristä on F. A. Saxbäck saanut riehtilää tarkoittavan arvoituksen *Reko rautanen palaa, kaikki päällä käänteileksen yleisen »riihi-käki»-tyypin asemesta*. Aunuksen Luvajärveltä on *Vetehisen akka pirtissä, vaatteet kaikki paikoissa* (= vasta).

Mahdollisesti samantapainen harhauttava mytologinen alluusio on kuultu myös arvoituksissa sellaisissa kuin *Auteroinen ajaa sinistä siltaa rautaseen linnaan* (= vesi kaukaloa myöten uuniin, Paavolasta, vrt. Eisen n:o 1767 ja 1772), *Helka juosta helkytteli, helme hännässä helisi* (= kirkonkukkaro, Lönnrot n:o 121), *Hilttilakki hiippana koskia kumartele* (= vene, Lopelta), *Hiitta, hiitta, sininen*

viitta, parta pitkin naamaa (= kuusi, Joroisista). Personoitu surma on läsnä parissa kalastusta tarkoittavassa samoin kuin lumituiskuksi selitetyssä arvoituksessa. Piru, Neitsyt Maaria ja monet pyhimykset on niinikään kelpuutettu arvattavan esineen tai asian peitenimiksi: *Meirän herra Hentrikki, väärsääri väntrikki istu pyhällä pyörtänöllä, noukki täitä pairastansa, isommat syö ja piänemmät jättää* (= jyrästäminen, Tottijärveltä).

Esitellyntapaiset arvoitukset vahvistavat käsitystä, että tapio, tonttu, kalevanpojat jne. ovat aikoinaan olleet mitä tutunomaisimpia käsitteitä, mutta suomalaisten muinaisuskon tutkimus ei muuten kostu niistä suuriakaan. Kaikki arvoituspähkinät eivät onneksi ole yhtä tyhjiä. Arvoituksen ja myytin vaihtelevia sukulaisuussuhteita valaisee syrjäsilmyys arvoitusten ja muun folkloren yhteiseloön. Tälläkin suunnalla arvaajan ajatukset usein vain yritetään narrata jokaisen tuntemaan kansanrunoon: *Annikki sorija neito istu Suomen sillan päässä, outti miestä onnellista, lykyllistä lyylöttel* (= laiva, Joroisista) viljelee Meren kosijain alkusäkeitä. Merestä nouseva musta mies taas edustaa arvoituskuvana hyljettä, mustaa vesilintua, ahventa, käärmettä, kukkoa, kahvipannua, nuottaa tai venettä. *Arveliini puussa, Puavilainen muassa, Arveliinin suolet Puavilaisen suussa* (= kuontalo ja rugin rulla, Hirvensalmelta ym.) on varmaan syntynyt piirissä, missä Kaarle herttuan runo osattiin ulkoa. Työläs on enää päätellä onko *Katsoo itään, katsoo länteen, katsoo pitkin Pohjanmaata* (= aurinko, Jyväskylästä; taivaankaari, Laihialta; kirkko, Laihialta; tuuliviiri, Teuvasta, Ylihärmästä ja Jalasjärveltä) joskus suunnannut arvaajain mielikuvituksen Sammonryöstörunon tähytyskohtaukseen vai onko arvoitusseppä vain pelastanut unohtumassa olleen runokliiseen uuteen funktioon. Juuri kansanrunojen stereotyyppiset yhteiskuvat on huomattavan usein nokkelasti käännetty arvoituskuviksi; *Savu saarella palaa, tuli niemen tutkaimella* voi tarkoittaa piippua, lämpiävää saunaa tai »nöyrää säätä», *Ori juoksi, ohjat seisoi, tie vierä, reki ratsasi* muunneltuneen rukkia, savua, viinanpolttoa, äestämistä, venettä vesillä tai myllyä ja ruuhessa juoksevaa vettä.¹ Arvoituksina moiset säkeet ovat usein säilyneet läntisimmässäkin Suomessa, etäällä kalevalaisista runoalueista.

¹ Toisaalta säkeet sellaiset kuin »ylös tyvin, alas latvoin», »niemi niemi, saari saari», »juosten juomahan menevi, juosten juomasta tulevi», nokiselta nuotiolta nouseva nokinen poika, ihmehevonen jolla on »vesi selvä selkäluiilla, lähde länkien välissä», kokko jolla on »silmit siiven alla, näkimet kynän nenissä» tai »suu veressä, pää veressä, kaikki höyhenet veressä» on todennäköisesti jo alunperin sepitetty arvoituksiksi (tai runojen arvoituskenningeiksi). Esimerkiksi Inkerin Laivaretken salaperäinen akka, joka »rannalla asuu, veen pinnassa pysyy» (SKVR III 4250) polveutunee venettä tarkoittavasta arvoituksesta. Väinämöisen tuomio-runon säe »rahasaaren vartijaksi» ei sisältäne viitettä heimokuninkaan valvomaan saarelliseen aarrepyhäkköön (Krohn: FUF XVI 44 ja FFC 75 s. 180–181, vrt. Haavio: SUST LIII 24 ja Väinämöinen s. 241–245) vaan periytynee turkisaitan avainta tarkoittavasta arvoituksesta *Pieni mies, nenä nykerö, pantu saaren paimeneksi, rahavuoren vartijaksi* (yleinen Itä-Suomessa, vrt. Finl. Sv. Folkd. IV s. 188) tai sen inkeriläisestä kehitelmästä *Kyykäärme, kiperä käärme, pantu saaren paimeneksi, rahavuoren vartijaksi* (= miekka, Saxbäck 83).

Harhauttavien alluusioiden ja klišeelainain lisäksi tapaa kuitenkin arvoituksia, joiden ratkaiseminen edellyttää folkloristisen vihjeen varteenottoa. *Kesät seisoo hetteellä, talvet taivaan navalla* (= pakkanen, Paltamosta ja Kianalta), *Iski tulta Ilmarinen, välähytti Väinämöinen* (= ukkonen, Lönnrot n:o 245), *Mytty mättään takainen, kiekura kiven alainen, kiekko kannon juureinen* (= käärme, Lönnrot n:o 1148) sekä *Suo sorahti, maa järähti, Jumalan veret värähti* (= pyy, Lönnrot n:o 1684) ovat tavallaan asiantuntemuskysymyksiä: pakkasen, tulen, käärmeen ja niukahduksen loitsun sitaatit eivät ole harhauttavaa vaan perilleohjaavaa ainesta.

On ilmeistä, että myös osa myyttipohjaista arvoituskuvastoa on aikoinaan vedonnut arvaajain 'jumalaistarulliseen' ja erityisesti kosmologiseen tietämykseen. *Ukko nakkasi kultakurikan ikkunasta ikkunaan, Venäheltä Ruotsin maalle* (= ukkonen, Kuhmosta) tai *Pieni ukko kehärätukka kävvöö kivikattoo, kivivuorta voivottaa* (= ukkonen, Inkeristä) tuovat näköksälle pakanuudenaikaisen ukkosenjumalan vain lievästi naamioituna. Seminaaritutkielmassaan »Taivaankantta tarkoittavat kuvat arvoituksissa» LIISA HALKOLA päätyi kiintoisiin tuloksiin:

»Nuo arvoitusten 'vanhat vadit', 'kirstun kannet', 'seulat' ja 'korit' perustuvat kuvitteluun, että taivas muodostaa puolipallomaisen holvin maan päälle. Arvoitusten 'pirtit', 'tuvat' ja 'ladot' ovat nähtävästi kuvitelmia kosmillisesta rakennuksesta, jossa siinäkin taivas on kattona ja maa lattiana. Nahkajurtassa tai kangasteltassa asuneet kansat ovat kuvitelleet maailmanrakennuksen teltaksi ja taivaan teltankatoksi, joten 'vuota', 'lakana' tai 'rätti' taivaan piilokuvana perustuu niinkään muinaiisiin uskomuksiin. Arvoituksissa yleinen taivasmerikään ei jää vaille vanhaa kosmologista pohjaa, ja myös muinaisessa maailmankuvassa tärkeä keskusvuori-kuvitelma tavataan arvoituskuvana.»

LINDA SADNIKIN tavoin on todeettava, että kosmologisten arvoitusten kuvat usein pohjautuvat etäisten kansain käsityksiin, jotka saattavat olla keskenään ristiriitaisia ja poiketa muinaissuomalaisen maailmankuvan traditioista. Sama koskee tietävästi muunkin maasta toiseen vaeltaneen kansanrunouden uskomuspohjaa. Sitä varovaisempi on oltava etsittäessä esimerkiksi arvoituksista esivanhempiemme kosmologian ja myyttien jäänteitä. *Kurimuksen kulkkutorvi kaik karvaset mielöö* (= räppänä, Inkeristä) tai virolainen *Kipuke keskel merd* (= napa, Eisen n:o 592) perustuvat varmasti aitoon omapohjaiseen kansanuskoon. Samoin *Sini Siirikki, puna Puurikki, väliin juo saavin, väliin kaks* (= sateenkaari, Inkerin Tyröstä) käyttää perilleohjaavana motiivina yleistä kansanuskomusta. Paljon epävarmempaa on, polveutuvatko tämän ja monien muiden taivaallisiin luonnonilmiöihin tähtävien arvoitusten eläinkuvat ja jättiläispuut hämärtyneistä myyteistä; kun esimerkiksi aurinkoa, kuuta, revon-

tulia, ukkosta ja pilveä on verrattu yliluonnolliseen härkään ja kun arvoituksissa jopa suoraan lainataan Ison härän runon säkeitä — *Häntä häilyy Hämeessä, pää torkkuu Torniossa* (= revontulet, Simojoen varrelta), *Viikon juoksi viirupääsky härän sarvien välihte, kuukauen orava juoksi härän häntäluuta myöten* (= kuu, Parikkalasta) — on haluttu nähdä sanotun arvoituksellisen runon härän kuvauksessa alunperin jotakin tähtikuviota tai muuta taivaanilmiötä tarkoittanut arvoitusruno.² Ongelmallinen on myös Ison tammen runon suhde erinäisiin arvoituksiin: *Tammi kasvo muulla maalla, lehet tänne lentää* (= pilvet ja sade, Inkeristä), *Meie toa taga kasvis suur tamm, see oli seest õõnes; sääl sees oli seitse puuda sääski, need keerutasivad kaera kõrtest köit maast taevani* (= valhe, Eisen n:o 1000).

Seikä arvoituskuvat että niiden selitykset ovat vuosisadan kuluessa selvästi profanoituneet; monen arvoituksen tarullisesta tai kosmologisesta lähtökohdasta ei tietäisi mitään ilman Lönnrotin ja Saxbäckin karjalaisia ja inkeriläisiä varhaistoisintoja. Olen melko varma, että arvoituksen *Virolainen virven nosti, kivet juureen kokosi* (= sammalet kivellä, Kontiolahdelta) päähenkilöllä ei ole mitään tekemistä maantieteellisen Viron kanssa, ja samantapaisia 'maalliseksi' retuöituja nimiä ja sanoja, hämärtyneitä tai puolihämärtyneitä viihejä piillee luultua runsaammin suomalaisessa arvoitusrunoudessa.

Seuraavassa esiteltävät kymmenen 'vaikeaa' arvoitusta osoittanevat, missä määrin tältä suunnalta on tarjolla lisävalaistusta Mythologia Fennicaan ja ratkaisemattomia pulmia etnologeille ja kielentutkijoille. Ensimmäinen päähkinä piilottaa harvinaisen uskomusolennon nimen taa vastaavan luonnonilmiön; kolmeen seuraavaan sisältyy arvaajaa harhauttava myyttillinen alluusio; viidennen myyttikuvaan kätkeytyy kultti-idea ja kuudennen kulttikuvaan kenties kosmologinen aate; neljä viimeistä on tulkittavissa joko runollisesti muotoilluiksi myyteiksi tai myytin pastišseiksi. Myytin ja pseudomyytin raja on muinen tuskin ollut sen jyrkempi kuin tarinan ja sadun.

1. LOHI SYÖPI LOUNATTAAN PIRTIN PIHTIPUOLISESSA

Ilmari Manninen julkaisi Kotiseudussa vuonna 1916 ilomantsilaisen arvoituksen *Lohi lounat syöp oven pihtipuolisessa* (= uuni) ja huomautti: »Arvoitus kuuluu luterilaisten asukasten kesken: *Lokki syöpi lounattaan pirtin pihtipuolisessa*. Siihen sisältynee mytologinen nimi.»

Kansanrunousarkistossa säilytetyn julkaisematta jääneen »tieteellisen arvoituskäsikirjoituksen» sisällysluettelosta ilmenee, että kokoelmaan tulisi kuulua 81 uunissa palavaa tulta tarkoittavan arvoituksen *Loikkonen lohia syöpi*

² Vrt. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Toimituksia 56 s. 160—162.

pirtin pihtipuolisessa toisintoa. Tuntematon asianharrastaja on näpistänyt tämän osan käsikirjoitusta; lähivuosina toteutettava arvoitusaineiston kortittaminen korvannee vahingon. Lönnrot on pannut muistiin kuusi palavaa pärettä tarkoittavaa arvoitustoisintoa: *Loikkonen — Loikkunen — Loukkunen lohia syöpi pirtin pihtipieluksessa, Lohi syöpi lounattaan pirtin pihtipuolisessa sekä Lohta syödä luiskuttaa — luskuttelee pirtin pihtipielisessä*; Haavion-Hautalan teoksessa on julkaistu samantapaiset tulta uunissa tarkoittavat toisinnot Keuruulta ja Muhokselta (s. 114—115, vrt. Lönnrot s. 56).³ J. F. Caján on tavannut arvoituksen *Kultanen lohi kutoo, määhnä päällä mällyääpi* (= lämpiävä tuvan uuni, vrt. Lönnrot n:o 662, 754, 755).

Muinaisgermaanien Lokin tuliperäisyydestä ja yhteydestä suomalaisen tulensyntyloitsun kipinännelijä-loheen sekä uuninraon luuhampaiseen lukkiin on käyty laaja tieteellinen väittely.⁴ Tulta tarkoittava *lohi — lokki — loukkunen* vahvistaa käsitystä, etteivät yhtymäkohdat ole satunnaisia. Kuten metsä ja vesi vetävät arvoituksissa peitenimikseen Tapion ja Vetehisen, samoin tulenhaltija Lohi eli Lokki edustaa arvoitussanana tulta.

2. TURILAS KYNTÄÄ TUORESTA MULTAA

Laajalti tunnettu ja suosittu arvoitusketju kuvailee sikaa, kukkoa ja lammasta: *Tursas kyntää tuoresta maata, enkeli keikkuu keskellä pihaa, Paavali paistaa paljasta papua* (Caján > Lönnrot n:o 1853), tai sikaa, ukkosta ja pakkasta: *Turilas kyntää tuoresta multaa, äriläs ärjyy äärellä vaaraa, Paavali paistaa pakatsimen marjaa* (Sanansaattaja Viipurista 1841 n:o 50). Paitsi siaksi Turilas voidaan selittää auraksi tai sontiaiseksi. Tämä samoin kuin kaadettua petäjää tarkoittava arvoitus *Satasarvi Hiiden hirvi* (~ härkä, sonni), *nahka syödään, veri myödään, liha poltetaan* (Lönnrot n:o 1586 ym.) ovat peräisin myöhäiskalevalaiselta tyylikaudelta. Niiden 'harhauttava perusaines', Antti Aarnen termiä käyttäkseni, lienee aikoinaan vietelty arvaajain ajatukset samporunojen ja loitsujen säepariin »satarvella härällä, tuhatpäällä tursahalla», sammon juuret tai kyisen pellon kyntäneeseen tarulliseen hirviöön. Sammon ja Turisaan selittäjät ovat nähdäkseni liian kerkeästi sivuuttaneet tämän iäkkään aihe-
man.⁵

3. ILMULINE LÄHEB KALMULISELE KOSJA

Kaakkois-Virossa vanhoillaan säilyneen arvoituksen *Ilmuline lät kalmulist kosjule pikä piibuga ja laja kaabuga* (Hurt II 44.708.97 Otepäästä) muunnelma-

³ Arvoituksen kaikua lienee Vellamon neidon onginnan säkeessä »lohisiksi lounahiksi».

⁴ Vrt. Jan de Vries: FFC 110. Uno Harva: Suomalaisten muinaisusko s. 342.

⁵ Vrt. E. N. Setälä: Turisas ja turilas. Virittäjä 1932 s. 213. Matti Kuusi: Sampoepos s. 144 ja 189.

skaala on omiaan havainnollistamaan vanhan arvoituskuvan tyypillisiä kehitysvaiheita. Rajoitun kaivonkoukkua, ämpäriä tai vedennoutajaa sekä kaivoa tarkoittavan nimiparin vaihtelevien muotojen esittelyyn; muilta osiltaan arvoitus on melko kiinteäasuinen, joskin *kosja*-lähtö joskus on haalistunut *koste*le, *võeraks* tai *külaliseks*-lähdeksi.⁶

Ilmuline kalmulisele Setumaa, Vastseliina, Põlva (2), Vigala, Eisen n:o 302.

Ilmuline kalmulist Petseri, Otepää.

Ilmaline kalmulisele (?) Setumaa (Loorits: Grundzüge I 124—125).

Ilmaline kalmukat Põltsamaa.

Ilmuline almulisele Kanepi, Kodavere, Kuusalu.

Ilmuline almulist Ambla.

Ilmaline alt maalisele Maarja-Madaleena.

Ilmuke almukesele Väike Maarja

Ilmus almusele Kose, Suure Jaani, ?.

Ilpus alpusele Halliste, Kaarma, Eisen n:o 1465.

Hilbuline albulist Jõhvi.

Imulane amulasele Jõhvi.

Kilmuline kalmulisele Räpina.

Kilmulane kalmulasele Nigula.

Tillukene tallukesele Räpina (2).

Ilm armukesele Jõelähtme.

Himmuline armulisele Otepää.

Hirmuline kalmulist Torma.

(*H*)*irmuline armulisele* Kodavere, Kolga Jaani, Laiuse (2), Paistu, Palamuse (2), Pilstvere, Pärnu, Rõuge, Tartumaa, Tartu-Maarja, Tori (3), Torma, Viljandi (2), Vändra (2), Äksi.

Hirmuline armulise lavvale Nõo, Tartumaa.

(*H*)*irmuline (h)armulist* Kursi (2), Pilstvere, Torma.

Hirmulaine armulasele Haljala.

Hirmuline ärmulisele Tartumaa.

Hirmuke armukest Väike Maarja.

Hirmuke armusele Kursi.

Hirmus armuselle Kihnu.

Irmulik armulikku Vändra.

Armuline ilmulist Urvaste.

Armuline irmulisele Rannu.

Armuline hirmulist Tori.

⁶ Useimmat toisinnot sisältyvät Hurtin arvoituskokoelman kopionippuun n:o 390.

Armmus irmmussele Kõpu.
Kirmuline karmulist Vastseliina.
Inolu anolule Ambla.
Ilne talost Koeru.
Hiibu Haabule Jõhvi.
Piip Paabule Võnnu, Äksi.
Peep Paabule Väike Maarja.
Iidu Aadud Jõelähtme.
Aado Iduda Narva.
Inda Andale Vigala.
Hint Andile Jõelähtme, Kuusalu, Maarja-Madaleena.
Hinn Annu Kadrina.
Hints Antsu Harju Jaani, Jõelähtme (2).
Indu Andule Jüri, Pilstvere.
Ind ändule Laiuse, Võnnu.
Vint väntale Viljandi.
Tullar Villarid Simuna.
Kulle källele Hanila.
Kurg kaarnale Viljandi.

Ilma kuningas maa kuningale Rõngu, Viljandi.
Taeva kuningas maa kuningale Paistu, Põide, Vigala, Viljandi, Eisen n:o 1831.
Taeva Jumal maa Jumalale Halliste (3), Karksi, Paistu, Tarvastu, Võnnu.
Taeva taadi poeg maataadi tütrele Vigala.
Maa kuningas soo kuningale Halliste, Karula, Pilstvere, Saarde (2), Suure Jaani (2), Viljandi, Väike Maarja.
Maa kuningas soo kuningat Iisaku, Põltsamaa.
Meie maa kunikas soomaa kunikale Rõngu.
Maa jumal soo jumalale Halliste, Suure Jaani.
Maa jummal vee jumala juure Karuse (2).
Maa kuningas vee kuningale Pilstvere.
Mäekuningas sookuningale Viljandi.
Mäe mölder soo soldmele Järva Jaani.
Mää mees moa meest Koeru.
Maamees meremehele Eisen n:o 915.
Suo kuningas laane kuningalle Kolga Jaani.
Soo kuningas maa kuningale Paistu, Puhja.
Sõla kuningas — — Haljala.
Soome kuningas moa kuningalle Väike Maarja.
Sägsä kuningas maa kuningallõ Kanepi.

Aru kuningas soo kuningale Pilstvere, Suure Jaani.

Voeras kuningas meie kuningale Pilstvere t. Paistu.

Puu kuningas maa kuningale Helme (2), Tarvastu.

Puu jumal maa jumalale Haljala (3), Halliste (2), Hanila, Kadrina, Karula, Kose, Narva, Pärnu, Suure Jaani, Tartu Maarja (2), Valk.

Puu Jumal maa Jumalad Audru (2).

Trägud gär e iodgud Vihterpalun ruotsalaiset, Finland: Svenska Folkdikting IV s. 200.

Puu jumal vee jumalale Karksi, Suure Jaani, Väike Maarja, Wiedemann: Aus dem Leben der Ehsten s. 285 > Eisen n:o 1575.

Luu jumal puu jumalale Audru.

Miis naist Räpinä Mees maa alt pruuti Haljala Suur pik miis Räpinä Mees Tori Rikas vaest Pölsamaa Lihalik vaimulikku Iisaku ülevelt toast alla tuppa Kose allimalistele Nõo algmisele Puhja, Võnnu maale Haljala vesiselle Laiuse oma sugulast Haljala.

Labiilin nimiparin muuntuessa on sen 'alkumuodon' sitkeimmin säilyvää ainesta tyylikuvio: assonanssi. Alkusoituisuuden ja kuvan selventämisen pyrkimys on äänne- ja aateassosiaatioiden teitä ajellut arvoitusta yhä uusiin suuntiin, mutta nimien keskinäinen soinnutus on tajuttu arvoksi, jota ei kernaasti ole uhrattu muiden tavoitteiden hyväksi.

Ilmollisen kosioiretki Kalmollisen luokse siirtää eloisan havainnollisesti 'myyttikielelle' arvattavan arki-ilmiön: yläilmoihin ojentuva kaivonvinti laskeutuu ämpäreineen syvällä maan alla päilyvää kaivovettä kohden. OSKAR LOORITS tulkitsee *ilmuline*-sanan 'tämän maailman asukasta' merkitseväksi venäläiseksi käännoislainaksi (< ven. *mirjanin*) ja *kalmuline*-sanan 'haudan asukkaaksi' (Grundzüge I 402), ja samoin ovat epäilemättä virolaiset kansanihmiset jo vuosisatoja käsittäneet arvoituskuvan idean. On kuitenkin vaikea pitää sattumana, että seppo Ilmarinen eli Ilmollinen Kilpakosintarunossa tosiaan lähtee kosiomatkalle Pohjolaan tai Hiitolaan joutuakseen siellä suorittamaan selvästi tuonpuolisen maailman piiriin kuuluvia ansiotöitä ja että Inkerissä samaisia ansiotöitä tavataan Tuonelta kosinta -nimisessä runossa, kun taas Setumaalla *Peeter peeni, mees madali, Kallevine poisikene* tai laulajan veli lähtee kosimaan Tuonen tyttärtä, kalmollista, kuninkaan tyttärtä. Paluutiellä reki puuttuu kiveen, jolloin nuorikko sanoo: *Imaline, kalmuline, tule pästa regi kivist*; toisen toisinnon mukaan nuoripari *soidi müöda ilmusit, ilmusita, kalmusit* (Setukeste laulud I 43—44). Samoin kuin Viron Kultaneito-runon *ilus seppa ilma tarka* tuskin on eri juurta kuin vastaavan karjalaisen runon seppo Ilmarinen eli Ilmollinen, samoin saattaa *Ilmuline läheb kalmulisele kosja* olla kallisarvoinen jääne: viittaus ammoin Virossa laulettuun Ilmollisesta ja Tuonen

tyttärestä kertovaan kosintarunoon. Suoranaisena todisteena siitä, että arvoituksessa varhemmin on kuultu tarullinen tai sankariepillinen alluusio, on viljandilainen *Ilma kuningas lääb maa kuningale kosju*-redaktio muunnelmineen. Kuurinmaalta on A. Bielenstein tavannut etelä-virolaiseen edustukseen liittyvän kaivonvipu-arvoituksen *Augstajs deevs semō deevu lūdsās* (= yläinen jumala pyytää manalan jumalaa; 1000 I ettische Rätshel s. 26).

4. RAHKO RAUTASAAPPAHASSA KIERTELEE KIVISTÄ VUORTA

Rahko on vanhan kansanuskon monikasvoisia uskomusolentoja: Pohjois-Suomessa kuun tervaaaja (kartta Virittäjässä 1939 s. 57), Hämeessä viimeinen viljakourallinen tai sen leikkaaja, Vermlannissa itsensä surmannut vainaja, Itä-Suomessa ja Inkerissä päreen pihti, Etelä-Vepsässä liedenhaltija. Arvoituksen päähenkilönä hänet tavataan vain Suomussalmen, Sotkamon, Kajaanin ja Kaavin toisinoissa, Gananderin kahdessa Pohjanmaalta ja Lönnrotin viidessä ties mistä saadussa muistiinpanossa, siis kuuntervaaaja-Rahkon levineisyysalueella. Etelämpänä hänen tilallaan on *pieni* (~ vanha, Kyrön, Kurjen, musta) *ukko rautasaapas*, joka *astuu kivikatua, kivivuorta vongottaa*, Virossa useimmiten karhu mutta myös susi, koira, jänis, hevonen, härkä, sika, neito, morsian, *pisikene poisikene*, kuningas, isäntä, saksa, *tont*, *vanatont*, *kurat*, *vanakurat*, *vanapagan*, *konn*, *surnu* sekä etelässä suomalaisittain ukko: *vanamees kõnd mäke pite raud saapa jalan* (Kanepista). Kainuun *Kurki juosta kuikottaa rautaisissa saappaissa* (= aura, Kuhmosta) ja Etelä-Viron *Kurg kõnnib välja pääl raudkingad jalan* (= aura, Karksista) selittyvät 'aurankurjen' ja Avuliaan kurjen runon eritahoisiksi vaikutteiksi.

Piilokuvan rakenne on totunnainen: Rahko, karhu jne. on harhaanviepää perusainesta, saappaita ja vuorta ei ole ymmärrettävä kirjaimellisesti, mutta niiden rautaisuus ja kivisyys samoin kuin kiertäminen tai kulkeminen ovat perilleohjaavaa täydennysainesta. Alkuperäisin selitys on kaikesta päättäen 'aura'; koko Viro ja Suomen itäiset murrealueet ovat sen kannalla. Rautalammilta Rantsilaan on jälkiä myllynkivien kierräntään tähtäävästä tulkinasta. Itämurteiden alueella on kivinen vuori hyvin yleisesti pyritty tulkitsemaan uuniksi, jolloin rautasaappaisessa kulkijassa on keksittävä hiilikoukku (Inkeristä Haukivuorelle), haahlat (Pohjois-Savossa), savu (Jyväskylässä), kissa (Kajaanissa), sirkka (Kaavilla) tai torakka (Rantasalmella).

Viimeksi mainitut selitykset viittaavat toiseen arvoitukseen: *Kuningas kultapöksy* ~ *kultakenkä kiertää kivistä vuorta*, *somerista sorkuttaa* (= sirkka; Rautalampi, Pieksämäki ja Lönnrot n:o 587). Tällä arvoituksella on myös kosmologinen selitys: *Kullainen kuningas kiertää kivistä vuorta* (= aurinko, Suometar

1859 Pohjois-Hämeestä). Mitä kiintoisinta on, että myös *Rahkanen rautasaappaassa kiertää kivistä nientä, someroista souvattaa* (Sotkamosta) selitetään kerran taivaankappaleeksi: kuuksi. Nähdäkseni taivaanvuorta kiertävä kuu on Pohjois-Suomessa harhaselitys, jonka kuuntervaaja-Rahko kokee houkutellessaan arvaajan mieleen; kosmologisen idean läheisyys käy epäsuorasti ilmi Gananderin kokoelmasta, missä välittömästi mylly-arvoituksen *Rahko rauta saappahasa koskia kumartele* jäljessä on kuuta tarkoittava arvoitus (n:ot 293 ja 294). Aurinko ja aura-arvoitusten tiivistä vaikutusyhteyttä korostavat senkaltaiset virolaiset toisinnot kuin *Kuningas mäe otsah, kuld kängä jalah* (= aura, Setumaalta); kultakengät ovat Virossa laajalti syrjäyttäneet rautasaappaat.

Rahkon alkuperää arvoitus ei valaise. Luultavasti lähinnä alkusointu on vetänyt kuun tervaaajan rautasaappaisen kiertelijän paikalle ja siitä edelleen Painajaisen loitsuun. Arvoitusrooliinsa Rahko on luontunut sitä helpommin, kun kuuhun-kiipeäjä on parahiksi ollut omiaan harhauttamaan ajatukset kiviseen taivaanvuoreen — samaan joka häämöttää »kullaisen kuninkaan» kosmologisena taustana.

5. TUOPPI TEHTY TUONELASSA

Vaihtoehtoisten selitysten runsaus on hämmentävä: aurinko, kuu, meri rantoineen, lähde, kaivo, kirkko, kirkonkello, virsikirja, ruumisarkku, ikkunalaasi, pata, pata sankoineen, lehmän sarvet pykälineen, vasikka, ihminen, lapsi, morsian, vatsa, sormus ja sormi, sormikas ja sormi, saapas ja jalka, kenkä ja jalka, muna.

Aineiston tyyppianalyysi osoittaa kaivon ja lähteen merkitykset paitsi yleisimmiksi myös todennäköisesti varhaisimmiksi; vain niiden puitteissa tavataan syvä typologinen kaksijakoisuus: lännessä *Tuoppi tehty Tuonelassa, Vatialassa* (Kuhmalahdi, Tyrvää, Ikaalinen, Längelmäki) ~ *Vatilassa* (Saarijärvi, Eräjärvi, Koski H.I.) ~ *Vatialla* (Keuruu) ~ *Valkilassa* (Eräjärvi) ~ *Vaskelassa* (Kylmäkoski) ~ *Vaanelassa* (Jyväskylän seud.) ~ *vaattehilla* (Petäjävesi) ~ *Vanajassa* (Messukylä) *vannehdittu, tina suuhun tilkutettu, vaski pohjahan valettu* — idässä yksinkertaisesti *Tuoppi tehty Tuonelassa, täällä vantehet valettu*. Läntisen redaktion 2. säkeenä on toisinaan vielä *pohja pantu Pohjolassa* (Lönnrot n:o 1838) ~ *Paanalassa* (Kivijärvi) ~ *Paajalassa* (Pihtipudas) tai *Pohjanmaalla pohja pantu* (Kärsämäki) ~ *petäjästä pohja pantu* (Viitasaari) ~ *täällä pohja pannaan* (Honkajoki).

Valtaosa merkityksenmuuntumista on lähtöisin itäisen redaktion piiristä. Jälkisäe on joustavasti mukautunut: *täällä korvat kirjoitettu* (vasikan, ihmisen tai sormikkaan), *täällä on kullat kaunistettu* (morsiamen), *täällä kimmit kiinnitetty* (kirkonkellon), *tällä maalla täytetähän* (pata, saapas, sormus, vatsa ja kuu). Ruu-

misarkkua tarkoittava arvoituskuva on mullistettu perusteellisemmin: *Täällä tuoppi tehdään, Tuonelassa vyöt päälle pannaan* (Siikaisista), *Tupa tehty Tuonelahan, katon kautta kuljetahan, ei oo ovia eikä aakkunoota* (Laihialta). Kirkon, kirkonkellon ja virsikirjan merkitysryhmä näyttää kehittyneen läntisen redaktion pohjalta, mutta myös pari itäistyyppistä toisintoa (Liperistä ja Pirkkalasta) saa selityksen 'kirkonkello'. Rautalampilainen 'merta ja rantoja' tarkoittava arvoitus on sekatyypinen tai polveutuu läntisen ja itäisen redaktion yhteiskannasta: *Tuoppi tehty Tuonelassa, pohja pantu Pohjalassa, vantehet täällä valetut*. Myös 'ihmistä' tai 'lehmän sarvia ja niiden pykäliä' merkitsevät savokarjalaiset arvoitustoisinnot näyttävät pohjautuvan johonkin läntisen ja itäisen redaktion esimuotoon, koskapa Sotkamon, Hyrynsalmen ja Nilsian tallenteissa on säilynyt muuten vain läntiselle redaktiolle ominainen kolmas säe: *Tuoppi tehty Tuonelassa, täällä vantehet valettu, tina suuhun* (~ *päähän*) *tilkutettu*.

Tutkittava arvoituskompleksi pätee esimerkkinä siitä, että kosmologiset vastaukset voivat olla sekundäärisiä: aurinkoa tai kuuta tarkoittava *Tuolla maalla tuoppi tehty, täällä vantehet valettu* (Hirvensalmi, Juva, Pieksämäki, Rantasalmi) ~ *tällä maalla täytäkseen* (Sulkava, Jaakkima) on mitä todennäköisimmin vain itäisen redaktion myöhäinen haarake.

Kun Tuonela ja kaivo tai lähde kuuluvat virolaisessa Ilmollis-arvoituksessa kiistattomasti toistensa yhteyteen ja kun syvä malja esimerkiksi englantilaisessa arvoitusfolkloressa on yleisin kaivon vertauskuva (Taylor s. 957), ei tämän merkityksen primäärisyyttä ole aihetta epäillä. 'Tuonelan' kertonimi 'Vatiala' saattaisi osoittaa, että muinen mahtavan heimokansamme nimeen on kerran liittynyt yhtäläisiä myyttillisiä sävyjä kuin Pohjolaan, Lappiin, Turjaan, Viroon ja Hiidenmaahan.⁷ Arvoituksen kiintoisin piirre on kuitenkin säepari *tina suuhun tilkutettu, vaski pohjahan valettu*, jonka jälkiä on Länsi-Inkerin ja Laatokan-Karjalan runoissa (SKVR III 4082, 4148, VII 1291, 2635, 2863 — oriin juottopaikan kuvaus). Se soveltuu vaivoin tavalliseen lähteeseen tai kaivoon ja lienee arvoituksen vaihtelevain tulkintain pääsyitä. Kyseessä on varmaan ollut pakanuudenaikainen uhrilähde, jollaisiin ennen muistetaan heitetyn rahaa ja pieniä metalliesineitä.⁸ Perilleopastava täydennysaines viittaisi niin ollen pakanalliseen riittiin, kun taas harhauttava perusaines houkuttelee arvaajan mieleen mm. Lemminkäisen ja Viron orjan virsistä tutun Tuonelan tuopin.

⁷ Vrt. Puun synnyn säeparia »tutjalaisen tuuvittama, vatjalaisen vaaputtama» (VII 279L, 321L, XII 3990).

⁸ Kotiseudun tarinoita s. 72–74. Julius Krohn: Suomen suvun pakanallinen jumalanpalvelus s. 42. Uno Holmberg: Die Wassergottheiten s. 241. A. M. Tallgren: Suomen esihistorialliset ja ajaltaan epämääräiset kiinteät muinaisjäännökset.

6. KUUN KIERTI, PÄIVÄN KIERTI, VAAN EI KIERRÄ JUMIN KEKOA

'Jumin' ongelmaa valaiseva tärkein aineisto on julkaistu riittävän monta kertaa⁹, muun muassa ylläoleva silmäparia ja päätä tarkoittava arvoitus. Se osoittautuu paljon sumeammaksi ja syvemmäksi tiedonlähteeksi kuin tutkijat ovat otaksuneet.

Kansanrunousarkistosta ja Sanakirjasäätiön päälippaasta tapaamistani kahdestakymmenestä toisinnosta kuusitoista on joko jätetty selittämättä tai selitetty: silmät eivät näe päätä.

Kuun kierti, päivän kierti, mut ei kierrä Jumin kekoa (Vihanti, Matti Mustakangas 1929, SS).

Kuun kiersi, päivän kiersi, vaan ei kierrä juminkekoa (Polvijärvi, V. Varis 1927, Vanaja, Alma Aarni 1927, SS).

Kuun kiertää, päivän kiertää, mutta ei kierrä jumin kekoa (Rovaniemi, E. Hyvönen 1927, SS).

Kiertää kuun, kiertää päivän, vaan ei kierrä jummin kekoa (Lempäälä, E. Honkasalo 1929, SS).

Kuun kierti, päivän kierti, ei kierrä jumin ketoa (Ylikiiminki, SKS).

Kuun kierti, päivän kierti, ei kiertänt Jumin ketoa (Karjala, Lönnrotin välilehditetyssä Aenigmata Fennicassa, SKS).

Yön kiertää, päivän kiertää, ei kierrä jumin kekoa (Paltamo ja Sotkamo, SKS).

Kiertää yöt, kiertää päivät, vaan ei kierrä jumin kekoa (Suoniemi, Hilja Kuusi 1928, SS).

Kiertää kesät, kiertää talvet, mut ei kierrä Jumin kekoa (Iitti, M. Salpala 1928, SS).

Kiertää kesät, kiertää talvet, vaan ei näe juminkekoa (Iitti, M. Salpala 1928, SS).

Kierti maita, kierti puita, ei kierrä juminkekoa (Parikkala, I. Nokelainen 1928, SS).

Kaksi kultaista kerää kuun kiertää, päivän kiertää, ei kierrä jumin kekoa (Anjala, SKS).

Kaksi kultaista käkeä, kuun kierti, päivän kierti, (vaan) ei kierrä Jumin kekoa (Lönnrot: Suomen kansan arvoituksia n:o 342; Pudasjärvi, B. K. Tolkkinen 1928, SS).

⁹ E. N. Setälä: Sanastaja 3: 30. Uno Harva: Suomalaisten muinaisusko 472–477. Y. H. Toivonen: Suomen kielen etymologinen sanakirja s. 123.

Kaksi kultaista kiertää kuun, kiertää päivän muttei kierrä Jumin kekoa (Sulkava, O. Reponen 1927, SS).

'Aurinkoa' tarkoittavat kaksi vanhaa toisintoa käyttävät edellisistä poiketen yksikön toista persoonaa:

Kierrä kierrä kaikki kierot mutt ett's kierrä uunin kiekko — selitetty: Aurinko ei kierrä leipää valollansa (Satakunta, Palander 37, 1852, SKS).

Kierät puut, kierät maat, vaan et kierrä junnin kekoa (Asikkala, O. Lampinen 6, 1884, VK 50, SKS).

Kahden jäljellä olevan toisinnon selitykseksi on mainittu 'oma varjo' tai 'varjo':

Kuun kiertää, auringon kiertää, vain ei kierrä Jumin ketua (Pohjois-Pohjanmaa, K. Auer 39, 1891, SKS).

Kultainen kumijurikka jota ei kuu kierrä eikä siihen päivä paista (Petäjävesi, E. Valtonen 101, 1888, VK 106, SKS).

Jumin keon probleemi on kolmin kerroin arvoituksellinen: onko kecoon alunperin verrattu tai keoksi nimitetty päätä, jota silmät eivät pysty kiertämään, vaikka ne kiertävät kuun ja päivän? vai varjoa, joka on ihmisen tai taivaanvalojen kiertämättömissä? vai onko jumin keko jotakin muuta muinaisille arvailijoille tuttua, jota aurinko — varsinainen arvattava — ei pysty kiertämään? Vyyhden sekavuutta lisää petäjäveteläisen toisinnon *kultainen kumijurikka*, joka nähtävästi on tulkittava: *kultainen jumin kurikka*.

Eräät vanhakantaiset puheenparret tuntuvat suovan johtolangan. Satakuntalaisessa vertausutkauksessa jumin keko ja jumin kurikka tavataan vaihtoehtoisina synonyymeina: *istuu paikallaan kun jumin keko* Suodenniemeltä, *seiso ku juminkeko* Ikaalisista, *istuu siinä ko jumin kurikka* Livialta, *niinku jumin kurikka* (= paikaltaan lähtemätön) Hämeenkyröstä, *on kankee ku jumin kurikka* Hämeenkyröstä. Vienasta, Ilomantsista ja Tuupovaarasta on tietoja, että jäykkää, hidasliikkeistä, laiskaa ja juroa ihmistä, hidaslähtöistä hevosta tai työläästi halkaistavaa puuta nimitetään jumin kurikaksi tai verrataan: *se on kun minkä jumin kurikka*. Liperissä »poikain töitä saatetaan kutsua juminkeuksi», Suistamolla uppiniskaista poikaa juminkurikaksi. Sahalahdella käytetään lievää voimasanaa *voi jumin keko sentään*, Liperissä tottelemattomia lapsia pelotellaan: *jum lyöp kurikallaan, hyö kuhtuu jumin*. Inarissa ja Liperissä suurta juurakkoa on verrattu jumin kurikkaan. Kangasniemellä on sanottu koteloitunutta toukkaa juminpesäksi tai juminkeoksi. Tutkittavan arvoituksen kannalta tärkeä on puheenparsi, joka sekín näyttää käsittelevän jumin kekoa ja jumin kurikkaa synonyymeina: *pää kuin juminkeolla* Hämeenkyröstä, *piä*

kun juminkurikka Vuokkiniemestä, *pää on suuri kuin juminkurikka* Puolangalta. Sanonnan merkitsevyyden, kukaties sen lähtökohdankin osoittaa vianalainen ison härän suunnattomia mittasuhteita kuvaava säepari: *Peä on ku Jumin kurikka, hänt on ku Hämeen miekka* (SKVR I₄ 2174) — jälkimmäinen vertauskuva vaikuttaa jonkin tähtikuvion nimeltä. Tunkualta on Tahvo Liljeblad merkinnyt muistiin onkimiehen loitsun, jonka lopussa »matikkaini¹ moakalani» saa samat määreet: *Suus on kuin Suomen sukkulaini, peäs on kuin Jumin kurikka, händäs on kuin Hämeen miekka* (karjalan kielen sanakokoelmat).

Jumin keolle ja kurikalle on edellisestä päätellen ominaista jäykkä paikoillaanolo sekä mahdollisesti kookkuus. Hitauden ja liikkumattomuuden merkitys liittyy muutoinkin Suomen kansankielessä jumi-sanontoihin, onpa mahdollista, että kuulut 'Jumin häät' selittyvät tältä pohjalta: *siitä tuli pitkällinen kuin jumin häistä* Rovaniemeltä, *joko sehii jum eukon ottaa ja häitään viettää* Liperistä, *maata jumissa* (= liikkumaton sukupuoliyhteys) Viitasaarelta. Huomiota ansaitsevat myös Wiedemannin virolaiset sanatiedot: *jumikas* 'dick, stark, schwer', 'Ende einer Holzschreitreihe mit gekreuzten Scheiten, Brückenkasten' *jääjumikas* 'Eiszapfen', *jumik* 'in der Erde nachgebliebene Baumwurzel', *jumitus* 'etwas grosses, Schweres, grosser Balken'.

Petäjäveteläiseen varjo-arvoitukseen on ilmeisesti kontaminoitunut varjoa merkitsevä *Liikkuva, laukkaava, ei siihen päivä paista eikä kuu kumota* (Lönnrot > Haavio-Hautala s. 436). Joskin Lauri Hakulisen Virittäjässä vuonna 1942 perustelema *juma(la)n* merkityksenkehitys 'hämy' > 'varjo' > 'haamu, varjosielu' > 'henkiolento' > 'jumala' ja Oskar Looitsin siihen liittyvä syvämielinen teoria suomalais-ugrilaisten kaikessa luonnossa, myös ihmisessä, näkemästä *juma*-elinvoimasta (Grundzüge I 392—398) saattaisivat tarjota lähtökohtia jumin keon varjoksi tulkitsemiselle, pidän ylen epätodennäköisenä mahdollisuutta, että 'liikkuvaa, laukkaavaa' varjoa olisi verrattu jähmeän hievahtamattomuuden symboliin jumin keoon. »Kuu ja päivä» ovat kaikesta päättäen assosioineet varjo- ja jumin keko-arvoitukset toisiinsa.

Myös silmäpari-merkitys saattaa olla lähtöisin toisista arvoituksista: *Kaksi kultaista käkeä ~ kerää ~ kanaa yli orren ottelevat* (Lönnrot 340, 341, 343); sen edellinen säe on lainautunut paitsi Lönnrotin myös Pudasjärven, Sulkavan ja Anjalan jumin keko-toisintoihin; yhdysniveleä on mahdollisesti ollut *kultainen jumin kurikka*. Viron ja Länsi-Inkerin runojen *jume*, jonka kertosanana on sydän, henki, veri, puna ja silmät (SKVR III 603, 1679, vrt. Looits) ja perusmerkityksenä Toivosen sanakirjan mukaan 'kasvojen ilme tai väri', mahdollistaisi ihmisen pään nimittämisen jumin keoksi. Itäsuomalainen sananparsi *Meren kierrät, miestä et kierrä* (Impilahti, Kitee, Korpiselkä, Rantasalmi), *Meren suuren kiertää voan ei ihmistä* (Uhut), *Maannih kierrät, merennih kierrät, vaen et miestä kierrä* (Pielisjärvi) saattaisi arvoitusidean sovelluksena tukea mahdolli-

suutta, että kiertämätön jumien keko olisi tulkittavissa ihmiseksi tai ihmispääksi. Sama formula tavataan kuitenkin jo vanhakantaissa monologisananlaskussa *Kiven kierrän ja kannon kaarran mutten pahan ämmän kattamaa, sanoo ohra* (Pomarkusta). Silmäpari-selityksen ratkaisevana heikkoutena pidän sen väkinäisyyttä: ei ole ensinkään luontevaa sanoa, että silmät »kiertävät» pro näkevät kuun ja päivän. Se että jumien keko yleisesti on käsitetty pääksi, selittynee arvoituksista sellaisista kuin *Yksi kerä, seitsemän läpeä; Kuusi reikää kurikassa, läpi läpi seitsemäs; Kekonen keritty, kullalla katettu* (Haavio-Hautala s. 4—5, vrt. Taylor: English Riddles n:o 1101). »Päivän pojan pään» paralleelina on suistamolaisessa loitsussa »kuupojan kurikka» (VII 2648 L).

'Kiertäminen' sopisi oivallisesti aurinkoon, jota tarkoitti alumpana mainittu arvoitus *Kullainen kuningas kiertää kivistä vuorta*. Juuri maailmanvuori, paikallaan pysyvä pohjantähti, jonka ympäri muu tähtitaivas näyttää kiertävän, Altain kansojen »kultainen pylvä» ja taivaanjumalan kultainen istuin tarjoaa luontevimman kiinnkohdan jumien keon ja kurikan arvailulle. *Seisoo kuin juminkeko* saattaa olla osapuilleen samaa tarkoittava vertaus kuin metsäsuomalaisien *seisoo kuin taivaan pönkkä* ja juvalaisen loitsun *seiso kuin — — — pohjantähti taivahalla* (VI 3390). Taivaanvuorta ja maailmanpatsasta esittävät kuvat tuovat usein mieleen juuri keon tai kurikan. Kansanrunoissa 'keko' kuitenkin tarkoittaa melkein aina heinäsuovaa tai ulko- ja talvisäilytystä varten rakennettua pyöreää lyhdeaumaa. Kuun ja päivän kuuluminen jumien keko-arvoituksen primäärisiin aineksiin on ilmeistä: jumien keko tai kurikka on jotakin, mitä kuu ja päivä eivät pysty kiertämään tai mitä 'sinä' et pysty kiertämään, vaikka kiertäisit kaiken muun, jopa auringon ja kuun. Jos arvoituksen ratkaisua on etsittävä kosmologiselta tasolta, tulee helposti mieleen *juma*-sanan varhaismerkitys: 'taivas', 'ylijumala'. Enemmän kuin merkillinen yhteensattuma on, että »kultainen kurikka» useimmiten mainitaan Ukon aseena (esim. I 1289 L, V 90, VI 5889, VII 415, IX 1475, XIII 248). Yllättävän laajalti tunnetaan myös säepari *Jumi* (~ *Juumin* ~ *Jummin*) *ukko, J. akka, J. entiset eläjät* (IV 4378, VII 1001 L, XII 6854, vrt. Sampo-eepos s. 133—134).

On toinenkin selitysmahdollisuus. Y. H. Toivonen pitää mahdollisena jumien yhdistämistä lätin kaksoistähkää ja viljanhaltijaa tarkoittavaan sanaan *jumis*, jonka uskottiin asettuvan vainion viimeiseen lyhteeseen, *jumis*-lyhteeseen. Latvian dainat suovat eloisan kuvan *jumis*-seremonioista ja -uskomuksista: »Missä nukut, *jumeit*, koko pitkän kesän? Viljavainiolla, harmaan turpeen alla.» »Lähdehän toki, sadonjumala, pellolleni. Olet hyvin nukkunut pitkän talven; aloita uusi kesä, siunaa viljamme.» »Ota, veikko, hiirakko ja ratsasta vainiollesi: joko *jumeit* on viety vainion perältä.» »Mene itse, emäntä, noutamaan *juma* pellolta. Ellet mene, niin *jumis* jää pellolle.»

»Koko päivän tavoittelin *jumet*-haltijaa suurella viljavainiolla, ajoin sitä, saavutin sen vainion perällä.» »*Jumis* pakenee lyhteeseen, lyhteestä kekon, keosta aittaan, aitasta laariin.» Ukkovirrellä ja sen seuralaisella Sämpsä Pellervoisen runolla on lukuisia yhtymäkohtia *jumis*-menojen kanssa: jyväkeossa nukkuminen, herättelijän etsintä, noutajan ajo, Sämpsän (tai Ukon) suostuttelu, Sämpsän noudanta puuttomasta saaresta, so. vainion leikkaamatta jääneiden korsien joukosta. Epiteetit »seitsenristi» ja »kymmennyplä» viittanevat kasvullisuudenhaltijalle valmistettuihin tähtäkoristeisiin. Latvian *jumis*-leipää vastaa Suomen Ukon leipä eli toukoleipä. Latviassa tunnetaan puheenparsi »hän istuu kuin *jumola*». *Jumis*-lyhteelle samoin kuin suomalaisten ym. viimeiselle lyhteelle on ominaista, että se jää paikoilleen muiden jälkeen. En niin ollen pidä mahdottomana, että jumien keko-nimitys tähtäisi viljanjumalan tai kasvullisuudenhaltijan talviseen tyssijaan, Sämpsän salaperäiseen »jyväkeeseen».¹⁰

Suomalainen arvoitusfolklore ei tarjonne tutkijoille toista yhtä vaikeaselkoista pulmaa kuin jumien keko: ei vain piilokuvan arvattava idea ole hämärtynyt vaan myös se esivanhemmillemme kaiketi itsestäänselvä aihe-suunta, mihin arvaajan huomio on pyritty harhauttamaan. Ei ole varmuutta, kuka tai mikä ei pysty kiertämään jumien kekoa, eipä edes siitä, onko kiertäminen ymmärrettävä transitiivi- vai intransitiiviverbiksi.¹¹ Jumien keon ja jumien kurikan synonyymisyys on sekin epäilyksenalainen; lähtökohtana on saattanut olla jotakin sentapaista kuin *Kultainen jumien kurikka kiersi kuun, kiersi päivän, ei kierrä jumien kekoa*. Minkä jumien? Länsi-Suomen kuolinenteinen seinäseppä samoin kuin Karjalan-Kainuun-Vermlannin sokea ampuja ja päivänvarastaja (Suomi V: 17: III: 18) ovat Lauri Hongon käsityksen mukaan vetäneet jumi-nimen piiriinsä vasta suhteellisen myöhään, mutta taivaallinen jumajumi on kukaties jo varhain saanut kilpailijakseen ehkä balttilaislähtöisen hedelmällisyysriittien Sämpsä-jumin; sekä taivaanjumalan että viljavuudenhaltijan rooli on lähellä myös Ukkoa. Ehkäpä on arvoituksen sepittäjä tietoisesti käyttänyt hyväkseen jumi-sanan kaksimielisyyttä: jumien keko on pyrkinyt harhauttamaan arvaajan sadonkorjuuseremoniain suuntaan, kun

¹⁰ Vrt. Uno Holmberg: SUST LII 61–66; Ziedonis Ligers: Ethnographie Lettone 304–307.

¹¹ Vai kukaties maagiseksi kiertämiseksi? Siihen mahdollisuuteen viittaavat loitsusäkeet sellaiset kuin *Kuu nyt kiertää, päivä kiertää, vaan ei kierrä suuret noijat ja Viel on kuu kehimätä, viel on päivä kiertämätä* (SKVR VI 3003 ja 3834). — Jumien keon muuten voisi tulkita samaan tapaan kuin arvoituksen »Tervaskanto tien vieressä, ei pääse yli eikä ympäri» (= kuolema, Ristijärveltä), jolloin kuolemaa ennustavassa seinäseppäjumissa olisi nähtävä varhaiskantaisempi merkityksenkehittymä, kuin sen levinneisyys näyttäisi osoittavan. Käsittämätöntä kuitenkin olisi, miten niin luontainen 'kiertämättömyys' kuin kuolema olisi väistynyt jäljettämiin arvoituksen säilyneestä toisintoaineistosta.

arvoituksen 'oikea' idea onkin ollut kosmologinen, kiertämättömään pohjantähteen tähtäävä. Jumin kurikka ja keko eivät siis olisi astronomisia termejä Väinämöisen vyön, viikatteen ja virsujen, Rian seulan, Kalevan miekan, lapin Äijänpoikien veneen, verkkojen ja vällyjen tapaan vaan tyyten toisesta uskomuspiiristä noudettuja taivaanilmiöiden arvoituskennegejä, samanluonteisia kuin »hiiden kynsikäinen» (= haukka, Heinjoelta), »mörön kopra tuvassa» (= uuniluuta, Ilomantsista) tai »sinervöinen seulan kansi, kulta-seulainen sisässä» (= taivas ja aurinko, Lönnrot n:o 1638).

En uskaltaudu pitemmälle: »jo alkaa silmät Hymylään päin kääntyä». Selvitystä jää odottamaan tämäkin ratkaisuun vaikuttava kysymys: onko Suomessa muinen tunnettu myytti maailmanpatsaasta tai -puusta, jonka »juuri juurtu maaemää, toinen juurtu taivosee, 3:s vesivierten» (SKVR I 412) ja jonka juuret heeros kynti ihmejuhdallaan saattaen kirjokannen kallumaan pohjantähden ympäri?

7. KOKO MAAILMA PALAA VAAN EI KAKSI KANNONPÄÄTÄ

Tavalla tai toisella liittyy edelliseen probleemaan virolainen arvoitus *Pisike piperdaja, maailma rakendaja, käib kõik kännud ära, aga kahe kännu otsa ei saa* (= muurahainen kuun ja auringon päälle, Eisen 1495). Kannonpää-kuva tavataan paitsi Suomessa — *Kaksi kantoista merellä, upotaan, kuplataan, vuoroansa kumpainenkin* (= kuu ja aurinko taivaalla, Lönnrot n:o 335) — myös ainakin Kenian Kamba-neekereiden ja Etu-Intian Bhil-kansan arvoituksissa.¹² Samaa kaavaa kuin Jumin keko-arvoitus ja ilmeisesti virolaisen arvoituksen sukua on *Koko maailma palaa vaan ei kaksi kannonpäättä* (aurinko ja kuu, Kaavilta), *Suot paloi, maat paloi, ei jäänyt kuin kaksi kannon nystyrää* (aurinko ja kuu, Simojoen varrelta), *Puut palaa, maat palaa, muttei pala kaksi kananmunaa* (aurinko ja kuu, Tottijärveltä). Toisin kuin arvoituksessa *Enkelitkii iloissee, rappansa rappansa maaliman loppuu tulloo* (= kasken poltto, Juvalta) eskatologiset kuvat ovat tuskin tulkittavissa mielikuvituksen leikiksi, joskaan en ole tavannut vastinetta taivaanvalojen säilymiselle muun maailman tuhoutuessa.

8. TUHATSILMÄ TUONEN NEITO

Sangen arvoituksellisen arvoitusrunon merkitsi J. E. Jaakkimainen muistiin Itä-Inkeristä vuonna 1897: *Tuhatsilmä Tuonen neito, satasilmä Suaren neito*

¹² Gerhard Lindblom: Kamba Riddles, Proverbs and Songs. Archives d'études orientales, osa 20: 3, s. 19. Enok Hedberg: Proverbs and Riddles Current Among the Bhils of Kandesh. Journal of the Anthropological Society of Bombay XIII s. 884. Vrt. Archer Taylor: English Riddles s. 530—531.

vasta taannoin täältä läksi suovettä sorottamasta, rantavettä raukomasta. Kuvan selitys on: sade. 'Sorottaminen' ja 'raukominen' lienee ymmärrettävä soutamiseksi (vrt. esim. »meren jäätä juoksemahan, suomenta sorottamahan» SKVR XII 5432, »anna rannan kiertäjiä, someron sorottajia» VII 3271L, »kun kuulet tuulen tulovan, meren rannan raukuvan» I 1738L, »toivoisin vävyn tulevan, meren rannan raukutuksen» VII 2852—2854). Tuonen neito soutaa Väinämöisen Tuonelaan, ja inkeriläinen runo alkaa: *Tuonen tyttö mustatukka, Manalan matala neito sousi rannan, sousi toisen, sousi suurelle merolle, sousi meidän rantuelle, etsi maalta martahii, ilmalta ijättömii* (IV 1105).

Satasilmä Tuonen neito istuu kodan sopessa (Europaeus) tarkoittaa nuottaa tai verkkoa; nykyperinteessä Tuonen neidon tai veikon on syrjäyttänyt »kyökin poika». *Sata sataa, tuhannen tuhatta, kaikki yhteen kuppiin* (Eurajoelta) merkitsee ehkä sanaleikinomaisesti: sataa. Sotkamolaisen tulensyntyloitsun mukaan *satasormi Tuonen tyttö* kehää nuotan, sata- ja tuhatsilmän (XII 4544, 4491), Väinämöisen Tuonelan-matkasta kertovassa runossa hän on laatimassa rautaverkkoa Tuonelan jokeen. Runokuvasta juoksevat ilmeiset assosiaatiolangat arvoituskuvaan: »mikä on kuolemaa tuottava sata- ja tuhatsilmäinen esine?»

Tuonen neidon soudannan ja sateen symbolisuhde tai maaginen vaikutusyhteys voi tietenkin olla sattuman leikkiä ja kontaminaatiota. Kun kuitenkin toisaalta vainajien sodankäynnin ja revontulten, toisaalta Tuonelan häitteen ja aurinkosateen kesken on vastaavanlainen yhteys, on aihetta liittää inkeriläinen runo ratkaisuaan odottavien arvoituspähkinäin joukkoon.

9. TULI POIKA POHJOLASTA

Muudan vanhaan kalevalaiseen kuosiin valettu arvoitustyyppi vaatii huomiota, kun käydään luonnontarun ja arvoitusrunon rajaa: *Tuli poika Pohjolasta, Untamolän umpisilmä, se puhui tulen tupaan; tuli poika Päivölästä, Päivän poika kultakulma, pois ajoi pojan Pohjolaisten, sammutti tulen tuvasta* (= yö ja päivä t. syksy ja kevät, Lönnrot n:o 1824). *Tuli ukko Pohjolasta, tuli hyisen turkin kanssa, teki sillat paasiloista paksummista joka joelle sekä järvien selille; niitä ei polta vihollinen eikä kuormat kallistele, vaan lahoovat puolen vuoden päästä* (= pakkaneen ja jää, Porista ja Merikarvialta, vrt. SKVR VI 393 Joroisista). *Tuli poika Pohjolasta, tyttö lasketti Lapista, söivät leivät lapsiltamme, petäjällä palkitsivat* (= halla, Vesannolta). *Vanha poika pohjolaisten istuu ovettomassa, ikkunattomassa pajassa, pyöryävän pölkyn nenässä* (= viiri, Palander Satakunnasta). *Susi surma saksalainen Saksan maalla matkoavi, syöpi pojat Pohjolasta, miehet Karjalan tiloilta* (= sota, Haapajärveltä ym.).

Nämä syväsointiset epigrammit eivät tietenkään ole 'myyttejä' mutta ne pohjautuvat myytteihin ja elollistavaan kansanuskoon juuri kuten jokin

Sämpsä Pellervoisen runo tai Hiihtävä surma. Arvoituksen (samoin kuin loitsumotiivin) funktion ne lienevät yleensä saaneet vasta sekundäärisesti. Samaa arvoituksellisina kuvasarjoina etenevää runoudenlajia on viljellyt muiden muassa Otto Manninen, ja 1950-luvun moderni lyriikka jatkaa eräiltä osin vanhan arvoitusrunon linjaa.

10. PUOLI MUSTAA, PUOLI VALKEAA ÄIJÄNPOJAN RUKKASESSA

Seuraavalle arvoitukselle esitetään neljä erilaista vastausta: *Puoli mustaa, puoli valkeata äijän pojan kinttaissa* (= yö ja päivä, Paltamosta, A. V. Komulainen 47); *Puoli mustaa, puoli valkeaa äijän pojan rukkasessa* (= taivas ja maa, Puolangalta); *Puoli mustaa, puoli valkoista Kietsermöisen* (Vuokkiniemeltä) ~ *Kinterväisen* (Lasten Suometar v. 1856) ~ *Kiriläisen* (Lönnrot n:o 1431) ~ *kerjäläisen* (Ilmajoelta) ~ *kylän Matin* (Caján) *kintahassa* (= tinattu kattila); *Puoli mustaa, puoli valkeata kylän Matin* (Rautalammita, Laukaalta ja Parikkalasta) ~ *Pekan* (Joroisista) ~ *muorin* (Luhangalta) *kintaassa* (= kananlanta).

Kansainvälinen vertailuaineisto osoittaa riidattomasti »yö ja päivä»-vastauksen primääriseksi: Kasaanista, Puolasta, Ahvenanmaalta, Islannista ja Länsi-Intiasta on arvoitusredaktion »Kaksi sisarusta, toinen vaalea, toinen tumma» toisintoja, Turkista »Minulla on riippuva rypäle, toiselta puolen valkea, toiselta musta».¹³ Täysin Linda Sadnikin teorian mukaisesti kosmologinen kuva on Suomessa profanoitunut tinatuksi kattilaksi ja kananlannaksi; eräänlaisena väliasteena voi pitää Porthanin muistiinpanemaa sananpartta *Tämä mailma on niinkuin hanhenpaska: toisesta päästä musta, toisesta valkoinen*.

Arvoituksen ongelmallisin piirre on nimipari Äijän poika — Kietsermöinen tms. Loitsunsäkeet sellaiset kuin *Ota piru pistoksesi, äkähäsi äijön poika, kehäsi Keitolainen* (SKVR I 807L, 816L, 822L, XII 6051) viekoittelevat otaksumaan, etteivät nimet ole sattumoisin joutuneet toistensa vaihtoehtoiksi. Neidon ryöstäjänä ja sisarensa turmelijana »tuo kaunis Kalevan poika, sinisukka Äijön poika» voi olla Pirkkalan Äijänpoika-sukua, Iki-Turson epiteettinä katolisen keskiajan pirulle suomia liikanimiä.¹⁴ Se Äijänpoika, jonka rukkasen musta puoli on yö ja valkea puoli päivä, ei kuulu historian enempää kuin kristinuskonkaan piiriin. Kuka lieneekin ollut arvoituksen ammoimen 'suomentaja', hänen kaksi säettänsä ovat leimahtavana silmänräpäyksenä piirtäneet kuin vaskeen muinaissuomalaisten Korkeimman Jumalan kosmillisen suuruuden.

MATTI KUUSI

¹³ D. Sadovnikov: Zagadki russkago naroda s. 201. Taylor: English Riddles s.385—386. Finlands Svenska Folkdiktning IV s. 240.

¹⁴ Virossa *äi* ~ *äike* merkitsee yhtäällä ukkosta, toisaalla pirua (Loorits: Grundzüge I 148—152, II 9—10).

Die finnischen Rätsel und die alte Volksreligion

In den finnischen Rätseln finden sich ziemlich reichlich mythologische Namen und Bilder. Meistens werden sie zur Irreführung gebraucht: eine gefällte Kiefer wird als Bulle von Tapio oder Elch von Hiisi bezeichnet (Tapio & Hiisi = personifizierter Wald, Waldgeist), der Firstbalken als Kalevas Sohn (= Riese), das beim Baden in der Badstube benutzte Zweigbündel als alte Frau des Veteinen (= Wassergeistes). Zuweilen setzen sie beim Ratenden Kenntnis des zitierten Zauberspruchs oder der alten Kosmologie voraus; beispielsweise die Bilder, die den Himmel meinen, dürften im allgemeinen auf kosmologischen Vorstellungen beruhen. In Übereinstimmung mit der Österreicherin Linda Sadnik stellt der Verfasser fest, dass viele Rätselbilder und ihre Erklärungen während des vergangenen Jahrhunderts profaniert worden sind. Er behandelt dann zehn problematische Rätsel. In dem ersten wird das Feuer *Lohi* (= Lachs), *Lokki* (= Möve), *Loikkonen* usw. genannt, Namen, die möglicherweise mit den finnischen Entsprechungen des altgermanischen Gottes *Loki* zusammenhängen (*lohi* in dem Zauberspruch der Entstehung des Feuers und *Lukki*, der in einem Ofenspalt wohnt). Das zweite Rätsel nennt *Tursas* oder *Turilas* (= Maikäfer) als Pflüger. Das dritte dürfte eine relikthafte Allusion auf das in alten Zeiten auch in Estland gesungene Lied von Ilmarinen's Freiersfahrt in die Unterwelt enthalten. In dem vierten wird der dunkle mythische Name *Rahko* genannt. Das fünfte Rätsel dürfte ursprünglich eine Opferquelle und in sie hineingeworfene Opfergegenstände gemeint haben. Als sechstes wird das vielleicht problematischste der finnischen Rätsel behandelt: »Ging um den Mond, ging um die Sonne, aber geht nicht um Jumi's Scho-

ber»; der dunkelste Begriff in diesem vielgestaltigen und viele Erklärungen zulassenden Rätsel ist Jumi's Schober bzw. Jumi's Waschbleuel, wodurch man nach der Erklärung des Verfassers den Ratenden irreführen versuchte, damit er auf eine Erntezereemonie verfallte, auf den Garbenschober des Fruchtbarkeitsgeistes Jumi (lett. *jumis*), während die »richtige« Idee vielmehr kosmologisch gewesen sein und den Sitz des Himmelsgottes Jumi (mordw. *jumi*), den unbeweglichen Nordstern gemeint haben dürfte; in Sprichwörtern sind Jumi's Schober und Jumi's Waschbleuel Sinnbilder des starren Verharrens an einem Platz. Als siebentes folgt das eschatologisch gefärbte Rätsel von den zwei Baumstumpf-Enden (= Sonne und Mond), die, während die ganze übrige Welt verbrennt, unverbrannt bleiben. In dem achten Rätsel ist das Rudern des Mädchens der Unterwelt ein Symbol des Regens. Als neuntes wird ein Zyklus von Rätselgedichten behandelt, in denen der Begriff *Pohjolan väki* (= Leute des Nordens, Kraft des Nordens) die Nacht, den Herbst, den Frost usw. vertritt. Das zehnte Rätsel »Die Hälfte schwarz, die Hälfte weiss im Handschuh des Sohnes des Alten« bedeutet ursprünglich Nacht und Tag, ist aber allgemein profaniert worden, so dass es jetzt einen verzinnten Kessel oder aber Hühnermist bedeutet; der Sohn des Alten, den man in Gedichten als Verführer eines Mädchens oder als Parallelbenennung für den Teufel antrifft, hat in dem Rätsel die kosmische Grösse des Obergottes der Vorzeit bewahrt. Mit Hilfe dieser Beispielreihe bemüht sich der Verfasser zu zeigen, dass die Rätsel den Erforschern der Religion der Vorzeit in einigen Fällen höchst wertvolles Material bieten.

MATTI KUUSI